

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle 5.10.2022

HE 154/2022 vp Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2023

Tieteentekijät kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu valiokunnalle erityisesti seuraavista käsittelyssä olevista teemoista:

- osaavan työvoiman saatavuus (erityisesti tavoite: 50 % nuorista ikäluokista suorittaa korkeakoulututkinnon) ja kohtaanto (jatkuva oppiminen);
- tutkimus ja kehittämistoiminta (kohti 4 %:n investointitavoitetta)

Talousarvioesityksen mukaan ”korkeakoulutetun työvoiman määrää kasvatetaan korkeakoulutuksen tarjontaa lisäämällä kotimaisille ja ulkomaisille opiskelijoille, läpäisyä parantamalla ja joustavia opiskelumahdollisuuksia kehittämällä.” Korkeakoulujen uusien opiskelijoiden aloituspaikkojen määrää on kasvatettu ja tavoitteet näiltä osin ovatkin oikeansuuntaisia ja kunnianhimoisia. Lisäksi kansainvälisten osaajien houkutteluun on kovia tavoitteita. Korkeakoulujen työlistalla on samaan aikaan myös jatkuvan oppimisen, saavutettavuuden ja avoimuuden kehittäminen. Kaikki nämä toimet ovat tarpeellisia Suomen ja suomalaisten osaamistason nostamiseksi, mutta resursointi ei ole seurannut vaatimuksia. Juuri ilmestyneen OECD:n Education at a Glance -raportin mukaan Suomi on ainoa OECD-maa, jossa korkeasti koulutettujen osuus 25–34-vuotiaista ei ole lainkaan kasvanut viimeisen 20 vuoden aikana. Muissa OECD-maissa osuuden kasvu on ollut tyypillisesti 20–30 %. Määräaikaisella hankerahoituksella ei voida hoitaa pysyviä koulutuslisäyksiä. Tällä hetkellä yliopistojen uusien perustutkinto-opiskelijoiden määrä opetus- ja tutkimushenkilöstön määrään verrattuna on karkaamassa. Niin OECD:n kuin European University Associationin (EUA) selvitykset osoittavat, että Suomi on jäämässä jälkeen koulutuksen ja tutkimuksen rahoituksessa. Jotta esimerkiksi opiskelijakohtaisilta resurssien laskulta vältytään ja voidaan tavoitella korkeakoulutettujen 50 % osuutta, on korkeakoulujen perusrahoitusta nostettava pysyvästi. Samat tieteentekijät opettavat ja tutkivat. Jos osaamisen nostotavoitteet säilytetään ennallaan ilman merkittävää lisärahoitusta korkeakoulujen perusrahoitukseen, on vaarana tutkimustoiminnan väheneminen.

Esityksen mukaan panostuksia tutkimus- ja kehittämistoimintaan jatketaan. Tämä on hyvä asia. Se ei yksinomaan kuitenkaan riitä, jos halutaan nostaa samaan aikaan korkeakoulutusvolyyymia sekä kehittää

korkeakoulusta ja sen uusia muotoja. Vain korkeakoulujen perusrahoitusta nostamalla sekä korkeakoulutuksen että tutkimuksen oikeasuhtaiset resurssit pystytään turvaamaan. Tieteentekijät pitää tärkeänä pitkäjänteisen ja vakaan rahoitusnäköymän turvaamista sekä korkeakoulutukselle että tutkimukselle.

Suomen Akatemian rahoituksen taso korkeatasoisen tieteellisen tutkimuksen rahoittajana tulee pitää vahvana. Akatemialle kohdistuvista tutkimusrahoitushakemuksista voidaan nykyisillä valtuustasoilla hyväksyä vain 10-20 prosenttia, joten leikkaus olisi kohdistunut siis Suomen tieteen kärkeen. Kansainvälisesti erittäin hyviksi arvioituja hakemuksia jää jatkuvasti rahoittamatta kireän kilpailun takia. 65 prosenttia nuoremista tutkijoista on sitä mieltä, että rahoituksen hakeminen vie liikaa aikaa tutkimukselta. On arvioitu, että rahoitushakemusten tekemiseen kuluu tutkijoiden työaikaa vuosittain jopa 12 miljoonan euron arvosta. Rahoituksetta jääminen merkitsee tutkimuksen ja usein myös tutkijan työsuhteen katkeamista. Rahoituksen pirstaleisuus heikentää tutkijanurien vetovoimaa.

Houkuttelevat tutkijanurat ovat kriittisen tärkeä menestystekijä myös TKI-tavoitteiden saavuttamiseksi. Tiede on tärkeää, koska se turvaa koulutuksen laadun ja tiedepohjaisen yhteiskunnallisen päätöksenteon. Tiede turvaa yhteiskunnan kriisinsietokyvyn. Tohtorikoulutukseen on panostettava voimakkaasti esimerkiksi muuttamalla väitöskirjatutkimuskausi kokonaan palkalliseksi, kuten joissakin Pohjoismaissa. Yliopistojen perusrahoitusta vahvistamalla on mahdollista panostaa tohtorikoulutukseen, sen volyymiin ja läpäisyn parantamiseen sekä saada yliopistojen rahoitus kuntoon koko väitöskirjatutkimuksen ajaksi. Kiireellisesti tarvitaan myös siltarahoitusta tohtoreiden (erityisesti ulkomaalaistaustaisten) siirtymisen tukemiseksi yrityksiin. Yritysten ja tutkimuksen rajapintaan on jäänyt rahoitusvaje. TKI-toiminnan volyymia yrityksissä saisi lisättyä nostamalla TKI-tehtävissä työskentelevien osaamistasoa (nyt vain 7,5 % tutkijakoulutettuja). Tohtoreita voisi olla yrityksissä nykyistä enemmän, mutta myös julkisella sektorilla ja kolmannen sektorin tehtävissä.

OKM:n ohjausote korkeakoulujen rahoituksessa ja toiminnassa on edelleen liian tiukka, ja käynnistyvässä ohjausjärjestelmän vaikutusarvioinnissa on otettava huomioon vaikutukset myös yksittäisen tutkijan työhön ja eri aloihin. Emme usko, että Suomella on varaa ohjata ylhäältä alas tutkimusta. Vapaan tutkimuksen edellytykset ovat kaventuneet. Tämä kehityssuunta on käännettävä - on mahdollistettava vahvempi sija tutkijalähtöiselle tutkimukselle ja vahvistettava tieteen autonomiaa,

jotta yhteiskuntamme käyttöön tulee yhä enemmän korkealaatuista tutkittua tietoa ilmiöistä, joita emme osaa edes vielä ennakoida.

Lisätietoja:

Maija Mattila, YTT, erityisasiantuntija, p. 0207 589 618

Johanna Moisio, HT, toiminnanjohtaja p. 0207 589 612